

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 14 juli 2016

Mål nr

B 1299-14

KLAGANDE

OAK

Ombud och offentlig försvarare: Advokat ML

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Försök till otillåten avfallstransport m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2014-02-06 i mål B 1904-12

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom frikänner Högsta domstolen OAK och ogillar yrkandet om företagsbot.

Högsta domstolen upphäver beslutet om avgift till brottsofferfonden.

ML ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av OAK i Högsta domstolen med 8 854 kr. Av beloppet avser 7 083 kr arbete och 1 771 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

OAK har yrkat att Högsta domstolen ogillar åtalet i dess helhet.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. OAK lät transportera en container som innehöll 80 tv-apparater med katodstrålerör samt en personbil av märket Hyundai från Helsingborgs hamn med slutdestination Ghana. Containern, som OAK även hade lastat med en mängd däck, slangar och ytterligare en bil, stoppades av nederländska myndigheter i Rotterdams hamn och fraktades sedan tillbaka till Sverige.
2. OAK åtalades för försök till otillåten avfallstransport. Åklagaren gjorde sammanfattningsvis gällande att OAK uppsåtligen eller av oaktsamhet hade försökt att från Europeiska unionen till Ghana exportera farligt avfall, i form av tv-apparaterna och personbilen av märket Hyundai, för återvinning. Vidare yrkade åklagaren att OAK skulle åläggas att betala företagsbot.

3. OAK bestred ansvar för brott och motsatte sig yrkandet om företagsbot. Han angav att godset inte hade utgjort avfall för återvinning, utan hade varit avsett att säljas som begagnade varor i Ghana. I vart fall hade han inte haft uppsåt eller handlat oaktsamt i förhållande till att godset skulle utgöra farligt avfall för återvinning.

4. Tingsrätten ogillade åtalet, liksom yrkandet om företagsbot, på den grunden att OAK inte kunde anses ha haft uppsåt eller varit oaktsam. Hovrätten har emellertid dömt OAK för att han av oaktsamhet försökt att till Ghana exportera farligt avfall för återvinning. Påföljden har bestämts till dagsböter och OAK har ålagts att betala företagsbot.

Den rättsliga regleringen

5. För otillåten avfallstransport döms, enligt 29 kap. 4 a § första stycket 5 miljöbalken, den som med uppsåt eller av oaktsamhet från Europeiska unionen exporterar avfall för återvinning och därigenom bryter mot ett exportförbud enligt artikel 36 i förordningen om transport av avfall (EG) nr 1013/2006. För försök till sådant brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken (se 29 kap. 4 a § andra stycket miljöbalken).

6. Artikel 36 tar sikte på export från unionen till länder som inte omfattas av OECD-rådets beslut om kontroll av gränsöverskridande transporter av avfall avsett för återvinning. Ghana omfattas inte av OECD-beslutet. Tv-apparater med katodstrålerör och uttjänta bilar utgör farligt avfall enligt förordningen (se bilaga V).

7. Exportförbudet syftar till att föremål och ämnen från unionen inte ska dumpas i länder som har bristfällig kontroll och där avfallet kan leda till allvarliga miljö- och hälsoproblem. Det har ansetts att återvinning i de länderna kan komma att ske på ett sätt som inte är säkert.

Exporten avsåg avfall

8. Både artikel 36 i förordningen och straffbestämmelsen i miljöbalken förutsätter alltså att exporten avser avfall. Det uttrycket definieras i 2008 års direktiv om avfall (2008/98/EG). Med avfall menas ett ämne eller föremål som innehavaren gör sig av med eller avser eller är skyldig att göra sig av med (artikel 3.1). Samma definition har förts in i 15 kap. miljöbalken som handlar om avfall och producentansvar (1 §).
9. I motiven till 15 kap. miljöbalken har lagstiftaren uppmärksammat att definitionen av begreppet avfall kan skapa svårigheter, framför allt när man vill avgöra om något har blivit avfall eller upphört att vara avfall. Det kan nämligen bli nödvändigt att pröva innehavarens syften och att ta ställning till om innehavaren genom sitt förfogande vill bli kvitt föremålet eller inte. (Se prop. 2010/11:125 s. 24.)
10. Vid bedömningen av frågan, om innehavaren avser att göra sig av med föremål som han har, måste man emellertid i praktiken ta betydande hänsyn till de yttre omständigheterna, t.ex. föremålets ålder, skick, funktionsduglighet och förpackning.
11. OAK har förklarat att han tänkte sälja tv-apparaterna och bilen i Ghana som begagnade varor.
12. När transporten stoppades i Rotterdam var tv-apparaterna smutsiga och skadade, utan fjärrkontroller och otillräckligt emballerade. Även bilen var i dåligt skick och läckte vätska. Vid ankomsten till Rotterdam var den inte ordentligt förankrad och hade skador på tak och vindruta. Bilen var dessutom belagd med körförbud i Sverige, eftersom bromsarna var rostskadade. Det står klart att föremålen var i sådant skick att de inte kunde användas för sitt ändamål utan reparation eller annat återvinningsförfarande.

13. Eftersom inga åtgärder för återvinning hade vidtagits före transporten är det utrett att OAK avsåg att göra sig av med egendomen i Ghana i den mening som ”göra sig av med” har i avfallssammanhang (jfr bl.a. prop. 2015/16:166 s. 43 f. och 47).

14. Tv-apparaterna och bilen var alltså att betrakta som avfall enligt artikel 36 i förordningen och i miljöbalkens straffbestämmelse.

Exporten avsåg avfall för återvinning

15. En ytterligare förutsättning för ansvar enligt artikel 36 i förordningen är att det farliga avfallet har exporterats för återvinning.

16. Enligt artikel 2.6 i förordningen ska begreppet återvinning förstås på samma sätt som i 2006 års direktiv om avfall (2006/12/EG). Det direktivet har ersatts av avfallsdirektivet från år 2008. Hänvisningar till det tidigare direktivet ska i stället avse det nya, och enligt en särskild jämförelsetabell till 2008 års direktiv finns definitionen av återvinning i artikel 3.15.

17. Återvinning – också enligt artikel 36 i förordningen – är därmed varje förfarande vars främsta resultat är avfall som har ett nyttigt ändamål, genom att det antingen vid anläggningen eller i samhället i stort ersätter annat material som i annat fall skulle ha använts för ett visst syfte eller som förbereds för detta syfte. Till definitionen kopplas en icke uttömmande förteckning över återvinningsförfaranden. Av artikel 3.16 i 2008 års direktiv framgår att även åtgärder med avfall som består i förberedelse för återanvändning utgör ett återvinningsförfarande. Det är då fråga om, såvitt nu är av intresse, förfaranden som går ut på kontroll, rengöring och reparation av produkter.

18. Slutsatsen är att avfall inte kan återanvändas utan ett förfarande för återvinning som innebär att det inte längre är fråga om avfall. Det krävs alltså först en förberedelse för återanvändning eller med andra ord en form av återvinning (jfr a. prop. s. 147).

19. Högsta domstolen har funnit utrett att tv-apparaterna och bilen krävde ett återvinningsförfarande för att OAK, som han uppgett, skulle kunna sälja föremålen (p. 12). Eftersom något sådant förfarande inte hade ägt rum har exporten skett för återvinning.

Det behövs inte något förhandsavgörande från EU-domstolen

20. Riksåklagaren har väckt frågan om det ska hämtas in ett förhandsavgörande från EU-domstolen rörande tolkningen av unionsrätten, men angett som sin uppfattning att det får anses uppenbart hur tolkningen ska göras.

21. Högsta domstolen anser att det inte finns någon oklar unionsrättslig tolkningsfråga som gör det nödvändigt att i detta mål hämta in ett förhandsavgörande från EU-domstolen.

Gärningen har skett av oaktsamhet och ansvar för försök är uteslutet

22. Hovrätten har funnit att OAK varit oaktsam i förhållande till att tv-apparaterna och bilen utgjorde farligt avfall och omfattades av exportförbudet. Han har dömts för försök till otillåten avfallstransport.

23. Försök kännetecknas, i likhet med förberedelse och stämpling till brott, inte bara av vad man gör utan också – och framför allt – av vad man har uppsåt till att göra. En allmän straffrättslig princip är att försök förutsätter uppsåt till ett fullbordat brott. Bestämmelserna i 29 kap. 4 a § andra stycket miljöbalken måste läsas mot den bakgrunden. Ansvar för försök till brott mot första stycket 5 avser därmed endast uppsåtliga brott.

24. Högsta domstolen finner, liksom hovrätten, att OAK har varit oaktsam i förhållande till att tv-apparaterna och bilen utgjorde farligt avfall och omfattades av exportförbudet. Han kan därför inte dömas för försök till otillåten avfallstransport.

Det saknas förutsättningar att pröva om det är fråga om ett fullbordat brott

25. Riksåklagaren har i Högsta domstolen väckt frågan om brottet är fullbordat.

26. Domstolen får inte döma över annan gärning än den, för vilken talan i behörig ordning förts. Däremot är domstolen inte bunden av yrkanden beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum (30 kap. 3 § rättegångsbalken). Med gärning avses i detta sammanhang vad som framgår av åklagarens gärningsbeskrivning, som således utgör ramen för processen. Gärningsbeskrivningen ska innehålla det som enligt åklagaren konstituerar brottet. Påståenden rörande gärningen som inte kan utläsas av gärningsbeskrivningen får inte läggas till grund för en fällande dom.

27. Som en allmän utgångspunkt gäller att gärningsbeskrivningen ska tolkas i belysning av det lagrum och den brottsbeteckning som åklagaren har angett. Hur tolkningen av gärningsbeskrivningen närmare ska göras går det inte att ge några generella besked om. Vad som innefattas i ett gärningspåstående får i stället avgöras från fall till fall. Tolkningen av en gärningsbeskrivning får dock inte leda till att en dom baseras på något för den tilltalade överraskande moment, som han eller hon inte haft möjlighet att försvara sig mot. (Se t.ex. NJA 2015 s. 405 p. 12.)

28. Oavsett om gärningsbeskrivningen i det nu aktuella målet skulle anses innehålla de sakomständigheter som krävs för ett fullbordat brott, är det inte möjligt att döma till ansvar för det. Gärningsbeskrivningen, som inte har

justerats, är uttryckligen inriktad på att OAK har försökt att från Europeiska unionen via bl.a. Helsingborgs hamn till Ghana exportera farligt avfall för återvinning. Vidare har riksåklagaren som sin inställning angett att han bestri-der ändring av hovrättens dom. Detta medför att en fällande dom för fullbordat brott skulle grunda sig på för OAK överraskande moment, som han inte har haft möjlighet att försvara sig emot.

Slutsats

29. OAK ska frikännas, vilket innebär att yrkandet om företagsbot ska ogillas och beslutet om avgift till brottsofferfonden upphävas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad (referent), Kerstin Calissendorff, Dag Mattsson och Stefan Johansson
Föredragande justitiesekreterare: Cecilia Hartman